

вич (К. Левицький).

Права національних меншостей

Відень, 1923

Друкарня „Адрія“, тов. зogr. пор., Відень, II..

Остання світова війна принесла між іншим два принципи міжнародного права: право національного самовизначення для національних більшостей і право охорони національних меншин. На підставі цих принципів мали управильнитись національні відносини між народами Європи. Але як права національного самовизначення не примирили побідні держави антанти послідовно і справедливо для всіх націй, так право охорони національних меншин, подиктоване побідниками, нікого не вдоволило і вдоволити не може.

Тому хочу до сеї проблеми докинути деякі помічення, беручи за підставу відносні постанови Сен-Жерменського мирового договору, подиктовани Австрії, а відтак стереотипно повторені в наступаючих договорах.

I.

Охорона меншостей, приписана мирним договором в Сен-Жермен з 10. вересня 1919.

Австрія зобовязалася всім своїм мешканцям без ріжниці походження (уродження), нації, мови, раси або релігій, дати повну охорону життя і свободи, та всі мешканці Австрії ма-

ють право, прилюдно або приватно виконувати всяку віру, релігію або визнаннє, оскілько те виконуваннє не нарушує прилюдного ладу або добрих обичаїв (артикул 63).

Отсє постанова, що має забезпечити охорону життя і особистої свободи, як також свободу віри всім мешканцям, то значить горожанам держави й чужинцям, що замешкали (осіли) на території Австрії.

А приналежним до держави, то значить усім австрійським горожанам, без ріжници раси, мови або релігії, признається однакі горожанські й політичні права та рівне становище перед законом. Отсє заповідає повну рівноправність усіх горожан держави без огляду на те, чи вони причисляються до національної більшості чи до національної меншості (артикул 66).

Але вже останнє речення сього артикулу постановляє, що як австрійське правительство запровадить державну мову, то тим австрійським горожанам, що не говорять по німецьки, надастися вказані полекші до уживання їх мови перед судом, в слові й письмі.

Далі йде артикул 67, котрий постановляє, що австрійських горожан, расою, релігією або мовою приналежних до меншості, трактується так само право й фактично як інших австрійських горожан, то значить, як горожан, які належать до більшості. З окрема ма-

ють вони те саме право власним коштом засновувати добродійні, релігійні й соціальні інституції, школи та інші виховуючі установи, ними завідувати і їх наглядати як також вживати в них своєї мови й виконувати свою релігію.

Коли прочитаєш отсю постанову мирового договору, то не знаєш, чи се ігноранція чи кпини з прав національної меншості, якій призволюється з окрема власним коштом удержувати гуманітарні інституції . . .

Вкінці артикул 68, постановляє, що в містах і повітах, де австрійські горожане в значнійшій часті вживають не німецької мови, австрійське правительство забезпечить, щоби в народніх школах дітям тих австрійських горожан уділювано науку в їх матерній мові.

В таких містах і повітах буде для меншостей забезпечена відповідна участь у фондах публичних на ціли виховання, релігії або добродійності.

Коли з тих постанов мирового договору виберемо зерно права меншостей національних, то доходимо до такого висліду, що їм загально приречено рівноправність, а з окрема призволено власним коштом удержувати гуманітарні інституції; в народній школі по змозі вчитися матірної мови, а в найліпшому разі одержати якусь частину

з прилюдних середників на ціли виховання, релігійні або взагалі добродійні!

Що те все є за мало й нікого не вдоволяє, се загально відоме й самозрозуміле вся кому, що хоче розважити.

Та як порівняємо отсей добуток побіди культурних держав з передвоєнним австрійським основним законом про загальні права горожан з 21. грудня 1867. В. з. д. 142, то переконаємось, що не йдем уперед. Добре нам відомий артикул 19. цього закона постановляв, що всі народи держави є рівноправні, та що кожда народність має ненарушене право охорони і підкання своєї національності й мови. Послідовно сій основі, узнавала держава: рівноправність усіх у краю уживаних мов (яzikів): у школі, уряді й публичнім миттю. Та що більше, в тих краях, де замешкує більше народів, там мають бути так уладжені прилюдні установи навчання, щоб кождий нарід мав відповідні середники до образування у своїй мові, а не був силуваний вчитися іншої мови краєвої.

Наслідком такої конституції вже давна Австрія не знала поняття національних меншостей, впровадивши в р. 1867. зasadу національної рівноправності.

Але давна Австрія не перевела в житте отсих ідеальних постанов своєї конституції і тому не вдержалась, — а побідні держави Антанти проголосили світови як спасенне народів: принцип

права національного самовизначення і права національних меншостей. Принцип, себто зasadу права національного, зглядно державного самовизначення перевели побідні держави антанти тільки на користь деяких упливільєніх націй, а інші нації частується з миски національних меншостей...

І отсє право меншостей вишрубували побідні держави антанти до значіння міжнародного інтересу, що стоїть під гарантією Союза Народів (артикул 69. Сен-Жерменського мирового договору). Тому сим правом меншостей займається Союз Народів, — займаються ним також Ліги Націй і Конгреси, — але без дійсного успіху. Та звідси не буде признаки, доки стоїть фалшива теза охорони меншостей.

Вже самим зведенням націй в державах до ряду хоронених меншостей, впроваджено поняття двох родів державних горожан: горожан національної більшості як повноправних і пануючих та горожан національної меншости як менше правних, яких ледви терпиться і тому треба їх аж охоронювати з боку міжнародних інституцій. Отсє є кардинальний блуд у трактуванню сеї так важної справи, бо новочасна держава мусить основуватись на засаді повної рівноправності усіх своїх горожан без ріжниці націй і релігій, так як інакше повертаємося до середньовічного переслідування своїх співгорожан.

II.

Де є національні меншості?

Коли до одної держави прилучується етнографічні території ріжких націй, то не можна всіх територій у відносній державі поставити під один стрихулець і казати, що се є держава одної нації, та що всі її території мусять асимілюватися в одну націю.

Таке шовіністичне вирішування міжнародних відносин в державі, що обнимає ріжкі національні території, є вельми несправедливе. Тому великою хибою при уладжуванню національних відносин є те, що не звертається уваги на питання: де є меншости національні. І так приміром:

В артикулі 52. сен-жерменського мирового договору постановлено, що визнається повну незалежність Чехо-Словацької держави, до котрої прилучується автономну територію Русинів (Українців) на південній стоці Карпат, так звану Підкарпатську Русь. Отсім створено свого роду триялізм. Чеській державі дано назву: Чехо-Словацької держави, значить сполучено тут дві національні території: чеську і словацьку, наче їх сфедеровано, та до них долучено ще руську (українську) автономну територію підкарпатську. Та хоч державно-правне відношення сих трьох територій досі не є устійнене конституцією, то все ж таки ані Словаки ані Русини (Українці) не є національними меншостями, але безперечно

творять на своїх етнографічних територіях національні більшості і тільки так належить їх трактувати.

А Чехо-Словацька Республика має у себе поважну національну меншість Німців, та іріденту Мадярів, що не є вдоволені правами меншості й домагаються рівноправності . . .

Так представляються міжнародні відносини в найбільше сконсолідований, новій національній державі Чехо-Словацької Республіки.

А що діється в Польщі?

Польща повстала на основі артикулу 87 версайльського договору, з признанням, що буде на умовах Вільзона обнимати ті області, котрі несумнівно (*unbestreitbar*) є замешкані польським населенням. Та Польща пішла самовільно даліше, забираючи в р. 1920: західно-українські області Волині, Холмщини, Полісся і Підляша. А недавно заявив польський прем'єр п. генерал Сікорський у варшавськім сеймі, у відповідь послам так званих національних меншостей, що польська республіка не є державою націй, а виключно національною польською державою, значить, що інші нації не мають у неї чого шукати.

А тепер проєктується нове коаліційне міністерство в Польщі з прем'єром п. Вітосом, що поклало своєю ціллю, зовсім виразно: виключити національні меншості від співділання в політичнім життю Польщі та безпощадно поступати проти Німців і Жидів!

Така програма польських патріотів є нічим іншим, як тільки: вироком смерти для власної держави...

Коли так, то Польща повинна обмежитися виключно до польських етнографічних областей, що є безперечно замешкані польським населенням, — так як на се їй призволено версайльським договором. Та яким правом Польща посягає по чужі національні території, з окрема на згадані вище західно-українські області, де Українці не є ніякими національними меншостями, але більшостями національними. Так приміром на Волині не вдалось Полякам вибрати ні одного Поляка до варшавського сойму, бо там так зв. національні меншости доходять понад 90% всього населення.

А Конференція Амбасадорів держав антанти признала у своїм рішенню з 14. марта с. р. східні граници Польщі та ствердила, що Польща узнала потребу установлення автономії для території Східної Галичини, з огляду на окремі етнографічні відносини сеї території. Отсе значить, що Польща зобовязалась на сій території провадити автономний державний устрій, признаючи, що се не є етнографічна польська територія, бо має автохтонну і значно переважаючу українську більшість населення. Але тим часом польська військова окупація далі панує у Східній Галичині та ані польське правительство ані польський сойм у Варшаві ані головні держави антанти не думають

про територіальну автономію для Сх. Галичини.

Та сама польська статистика обчислює, що на 27 міліонів всього населення Польщі припадає $8\frac{1}{2}$ міліонів непольського населення, — з чого є 6 міліонів у східних воєвідствах, — а по нашому обчисленню є понад 7 міліонів непольського населення в так званих східних воєвідствах. І те все остає без належних прав . . .

Так виглядають у Польщі так звані національні меншості, до котрих прилучується також юдівське населення, що відвернулось від польської асиміляції і виступає що раз сильнійше на самостійній національній платформі.

Та з того всього виходить хаос і загальне невдоволення . . .

А як поводиться так званим національним меншостям в Румунії: в Семигороді, Буковині й Бессарабії, — переходить всяке поняття про занепад культури і людськости . . .

Ось як тяжко пробивається проблема так званих національних меншостей. Та се питаннє годі виминути, бо фактичні національні більшості не дадуться обернути в так звані національні меншості, що не мають навіть рівних прав горожанських . . .

Національні більшості на своїх етнографічних територіях мають оправдане домаганнє дійсної автономії територіальної з огляду на окремі міжнародні відносини на сих територіях, що належалоб урядити на взір англійських до-

міній. Інакше не дастися їх насильно вдержати в неприродно викроєних державах, так як їх ратунком являється тоді конечна боротьба за визнання питомих національних держав свободних народів, а отсе мусить допровадити до розвалу нездорових держав національних.

Найбільше рішучі заходи в обороні прав національних меншостей підняла Унія Ліг Націй в р. 1922, висказуючися за допущеннем льокальних самоуправ і впровадженнем більше державних мов. Та наслідком становища Унії Ліг Націй на Конгресі у Празі наступив голосний *exodus* делегатів держав малої Антанти. Отсе незвичайно знаменне *signum temporis*, що народи, котрі в Австрії нарікали на своє поневоленне, як дійшли до своїх держав, то там не допускають інших народів навіть до таких прав, які вони самі мали в давній Австрії . . .

III.

Які права належаться національним меншостям.

В новочасній державі є одиноко вказана й конечна основа конституційна: повної рівноправності всіх горожан без ріжниці народности. Повна рівноправність обирає усі області життя: приватного й публичного, так, що держава, яка має у себе більше як одну націю, являється державою свободних народів та її народности є народами в державі (державні народности).

Коли від всіх горожан держави без ріжниці зимагається однаких обовязків для держави, то держава обовязана дати всім своїм горожанам також однакі права, їй тільки тоді може бути держава сильна й безпечна. Та коли в державі живе кілька народів, то ніяким способом з цього не слідує, що численніший народ має мати вищі права та може винищувати народи, котрі там є у меншому числі. Підставою життя новочасної держави повинна бути безглядна рівноправність усіх горожан без ріжниці націй, а не так звана охорона меншостей.

З окрема, держава має запоручити всім своїм горожанам загальні права, як державного горожанства, рівності супроти держави і її законів, приступності до всіх державних урядів, свободного побуту й розпоряджування своїм майном, особистої свободи, як також свободи слова, віровісповідання і т.І тут не може бути ніякого виїмку.

Держава організує школи в мірі потреби та окремо для своїх народів і в їх матерній мові, у відношенню числа учеників кождої нації. Наука у всіх школах не є ніяким привілеєм одної нації, але правом кожної нації в державі, та по націям організує держава свої школи на підставі національного ключа.

Національні школи для кожної нації усувають перші національні спори та успішно поборюють анальфабетизм.

Також при обсаджуванню всіх урядів належить узгляднувати національне відношення населення держави, так, щоб кожда нація мала спромогу чинної участі і співділання у державному життю.

Справу урядової мови в державі мож так полагодити, що установляючи одну внутрішню мову урядову для державних урядів, приймається зовнішніми мовами урядовими, в устних і писемних зносинах, всі мови державних націй.

Та, щоб виминути національну боротьбу при виборах до тіл репрезентаційних, зглядно законодатників і перевести зasadу рівноправності всіх горожан на області життя публичного, належить всякі вибори переводити окремо по народностям, так, що кожда народність вибирає окремо своїх заступників у пропорціональнім відношенню до загального числа населення держави.

Такими способами всі горожане стануть дійсно рівноправними у своїй державі і без ріжниці націй, та не будуть потребувати ніякої міжнародної охорони перед винищуванням їх зі сторони другої нації. Їх охороною буде своє державне право, а не поміч інституцій, що стоять поза їх державою, та випрошуєть помилування для горожан невдоволених і переслідуваних у своїй державі.

Отсе останнє не допроваджує до бажаної мети, але ще більше заострює домашню боротьбу

між горожанами тої самої держави. Тому одиноко доцільним являється: впровадити у міжнароднім праві замість охорони національних меншостей зasadу повної рівноправності всіх горожан держав без ріжниці націй. Отсе є одна з перших і конечних умов світу між народами Європи, бо годі замикати очей перед сим, що тепер діється. Світова війна ніби покінчена, але в дійсності народи на континенті Європи поборюються страшніше як у війні, і отся домашна та сусідська боротьба між народами Європи завсе загрожує мирови та мусить допровадити до нової великої війни, як вчасно не усунеться поспільногого ворогування між найближими народами.

Та коли сього не вміли зділати побідні держави антанти своїми „мирівими“ диктатами пропонувати лад в Європі, то світовий міжнародний конгрес як найвища інстанція мусить піднятись ревізії мирівих договорів, щоби по засаді національної справедливості наладнати міжнародні відносини в Європі. По сій дорозі піде економічна відбудова й дійсний мир, — чого бажає весь культурний світ.
